

*Маст. Јелена Станисављевић, докторандкиња
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу*

*УДК: 343.1:616
DOI: 10.46793/XXIV-14.427S*

УСЛУГЕ СУДСКОМЕДИЦИНСКОГ ВЕШТАЧЕЊА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ*

Резиме

Судскомедицинско вештачење представља незаменљиву доказну радњу у кривичним поступцима у којима је за утврђивање или оцену чињеница потребно стручно знање из области медицинских наука. Обављање вештачења за потребе кривичног поступка, лекара као судског вештака ставља у другачију позицију у односу на његово уобичајено вршење лекарске делатности. Због тога, услуге судскомедицинског вештачења у кривичном поступку представљају предмет анализе овог рада.

Аутор у раду одређује појам судскомедицинског вештачења, те објашњава начин одређивања и поступак вештачења у кривичном поступку. Потом, аутор се бави питањем ко може бити вештак у кривичном поступку, анализирајући притом одредбе Закона о судским вештацима и одредбе Законика о кривичном поступку. Последњи део рада посвећен је анализи обавезе лекара да сазнања до којих је дошао у поступку лечења, али и чињенице које је сазнао у току вештачења, мора чувати као професионалну тајну. На самом крају, аутор даје закључна разматрања на ову тему.

Кључне речи: *судскомедицинско вештачење, вештак у кривичном поступку, Закон о судским вештацима, лекар као вештак, лекарска тајна.*

1. Увод

Иако право и медицина представљају две различите научне области, у одређеним случајевима долази до неопходне интерсекције ове две научне дисциплине. У појединим кривичним поступцима, ради потпуног и свестраног расветљења кривичне ствари, неопходно је стручно знање из области медицине,

* Рад је написан у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2023. годину који се финансира из средстава Министарства, науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

које орган поступка нема. Због тога, неопходно је ангажовање стручњака – вештака медицинске струке, који ће утврдити чињенице и дати свој стручни налаз и мишљење о њима, ради правилног одлучивања у конкретној кривичној ствари.

За разлику од ранијих времена када се сматрало да суд располаже довољним знањем да, без помоћи стручњака који се баве другим професијама, може разјаснити све одлучујуће чињенице, данас се различита вештачења масовно и редовно примењују у судским поступцима.¹ Савремени кривични поступак се не може замислити без учешћа вештака различитих струка, јер важи правило *iura novit curia*, те за објашњење свих чињеница од значаја за решење кривичне ствари које нису правна питања, већ су предмет проучавања других наука, орган поступка мора да ангажује вештаке.² Због тога се може рећи да су вештаци у савременом судском поступку једнако неопходни као и правници.³

2. Судскомедицинско вештачење

Иако у Законику о кривичном поступку није дата дефиниција вештачења, већ је само прописано да ће бити одређено када је за утврђивање или оцену неке чињенице у поступку потребно стручно знање,⁴ вештачење можемо дефинисати као доказну радњу којом се долази до исказа процесно незаинтересованог стручног лица о чињеницама за чије утврђивање правна спрема и опште образовање судије или јавног тужиоца нису довољни.⁵ Судскомедицинско вештачење (*expertis medicoforensis*), као посебна врста вештачења, представља коришћење знања и искуства из медицинске науке за

¹ Мрвић-Петровић, Н., Тирић, Ј., Почуча, М., *Медицинска вештачења у кривичном и парничном поступку*, Војносанитетски преглед, 72(8) 2015, стр. 729.

² Давидовић, М., *Вештак и стручни саветник у кривичном поступку*, Гласник Адвокатске коморе Војводине, вол. 86, бр. 2/2014, стр. 109.

³ Stein, E., *The Direct Examination of the Expert Witness* in: Ross, F. (ed.) *Expert Witnesses*. Chicago: American Bar Association; 1991, стр. 213 наведено према: Мрвић-Петровић, Н., Тирић, Ј., Почуча, М., *нав. чланак*, стр. 729.

⁴ Законик о кривичном поступку, Сл. гласник РС, бр. 72 од 28. септембра 2011, 101 од 30. децембра 2011, 121 од 24. децембра 2012, 32 од 8. априла 2013, 45 од 22. маја 2013, 55 од 23. маја 2014, 35 од 21. маја 2019, 27 од 24. марта 2021 - УС, 62 од 17. јуна 2021 – УС, чл. 113. ст. 1.

⁵ Грубач, М., *Вештачење у кривичним стварима према новом законуку о кривичном поступку*, Гласник Адвокатске коморе Војводине, часопис за правну теорију и праксу, Година LXXXVI, Нови Сад, фебруар 2015, стр. 76

Klinkner, M., *Forensic science expertise for international criminal proceedings: an old problem, a new context and a pragmatic resolution*, The International Journal of Evidence & Proof, no.13/2009, стр. 116.

разјашњење чињеница које су предмет доказивања у правном спору.⁶ Медицинска вештачења су међу најчешће заступљеним у судским поступцима,⁷ а према врсти експертизе и специјалности вештака, вештачење може бити одређено из области судске психијатрије, судске медицине, хирургије, трауматологије, ургентне медицине, инфектологије и слично.⁸ Иако се медицински стручњаци позивају да дају свој налаз и мишљење како у кривичним, тако и у парничним поступцима, критике су углавном усмерене на вештачења у кривичним поступцима.⁹

У Законику о кривичном поступку (у даљем тексту: ЗКП), поред основних одредаба о вештачењу, предвиђени су и посебни случајеви вештачења који по својој природи спадају у домен медицинских вештачења, а то су вештачење телесних повреда, вештачење леша и психијатријско вештачење. Сама чињеница да их је законодавац издвојио као посебне у односу на остала вештачења, говори о значају и улози коју ова доказна радња има у кривичном поступку. Предмет судскомедицинског вештачења може бити вишеструк, те медицински вештак може да буде позван да саопшти суду знања и искуствене ставове из своје посебне научне области или судскомедицинске налазе о последицама повреда, узроцима смрти и слично.¹⁰ Међутим, вештачење се не може одредити ради решавања правних питања о којима се одлучује у поступку,¹¹ већ само за утврђивање чињеничних (стварних) питања. Због тога се, примера ради, судскомедицински вештак не сме питати да ли је окривљени урачунљив, већ само да ли је душевно поремећен и да ли је способан да схвати значај свог дела и управља својим поступцима,¹² а на органу поступка је да дâ закључак о томе какву правну последицу утврђена медицинска стања производе у конкретном случају.

3. Одређивање и поступак вештачења

Према фактору облигаторности, вештачења можемо класификовати као обавезна или факултативна. У неким случајевима постојање одређених чињеница може се, по правилу, утврдити само налазом вештака и тада је

⁶ Јовановић, М., Јовановић, Б., *Основни принципи судскомедицинског вештачења*, Зборник радова: Општи принципи судскомедицинског вештачења у медицини рада, Београд, 2019, стр. 201.

⁷ Мрвић-Петровић, Н., Ђирић, Ј., Почуча, М., *нав. чланак*, стр. 729.

⁸ Регистар судских вештака из области медицине, доступно на: <https://www.mpravde.gov.rs/court-experts.php>.

⁹ Milroy, С., *Medical experts and the criminal courts*, ВМЈ, vol. 326 (8), 2003, стр. 294.

¹⁰ Мујовић, Х., *Судскомедицинска вештачења у теорији и пракси медицинског права*, Београд, 2018, стр. 86.

¹¹ Законик о кривичном поступку, чл. 113. ст. 2.

¹² Грубач, М., *нав. чланак*, стр. 76.

вештачење обавезно,¹³ што је и домаћи законодавац предвидео одредбама ЗКП-а. Наиме, одређивање вештачења обавезно је у три ситуације: ако постоји сумња у односу на врсту и начин настанка телесне повреде;¹⁴ ако постоји сумња да је смрт одређеног лица непосредна или посредна последица кривичног дела или је у тренутку смрти лице било лишено слободе или је непознат идентитет леша;¹⁵ као и ако се појави сумња да је искључена или смањена урачунљивост окривљеног, да је окривљени услед зависности од употребе алкохола или опојних дрога учинио кривично дело или да је због душевних сметњи неспособан да учествује у поступку.¹⁶ У овим случајевима, одређивање вештачења није ствар дискреционе одлуке органа поступка, већ представља његову обавезу. У односу на орган који одређује вештачење, вештачење може бити судска или јавнотужилачка радња, у зависности од фазе поступка. Изузетак представља вештачење леша који је већ закопан, у ком случају ексхумацију у циљу прегледа и обдукције може одредити само суд.¹⁷

Вештачење одређује орган поступка по службеној дужности или на предлог странке и браниоца и то писаном наредбом, а ако постоји опасност од одлагања вештачење се, уз обавезу састављања службене белешке, може и усмено одредити.¹⁸ Наредба о вештачењу, поред осталих обавезних елемената,¹⁹ садржи означавање предмета вештачења и питања на која вештак треба да одговори, а оно што је посебно интересантно јесте да је обавезан елемент наредбе о вештачењу и упозорење вештаку да чињенице које је сазнао представљају тајну, о чему ће бити речи у наставку рада.

Пре почетка вештачења, орган поступка ће упозорити вештака да давање лажног налаза и мишљења представља кривично дело и позваће га да предмет

¹³ Исто, стр. 84.

¹⁴ Законик о кривичном поступку, чл. 127. ст. 1.

¹⁵ Исто, чл. 129. ст. 1.

¹⁶ Исто, чл. 131. ст. 1.

¹⁷ Исто, чл. 123. ст. 3.

¹⁸ Исто, чл. 117. ст. 1.

¹⁹ Наредба о вештачењу садржи:

- 1) назив органа који је наредио вештачење;
- 2) име и презиме лица које је одређено за вештака, односно назив стручне установе или државног органа коме је поверено вештачење;
- 3) означавање предмета вештачења;
- 4) питања на која треба одговорити;
- 5) обавеза да изузете и обезбеђене узорке, трагове и сумњиве материје преда органу поступка;
- 6) рок за подношење налаза и мишљења;
- 7) обавезу да налаз и мишљење достави у довољном броју примерака за суд и странке;
- 8) упозорење да чињенице које је сазнао приликом вештачења представљају тајну;
- 9) упозорење на последице давања лажног налаза и мишљења.

Ако странка има стручног саветника (члан 125.) у наредби се назначује његово име и адреса. Законик о кривичном поступку, чл. 118.

вештачења брижљиво размотри, да тачно наведе све што запази и нађе, и да своје мишљење изнесе непристрасно и у складу са правилима науке или вештине.²⁰ Међутим, иако се упозорава да давање лажног налаза и мишљења представља кривично дело, кривично гоњење за давање лажног исказа од стране вештака неретко изостаје, што захтева критичку анализу која може бити предмет будућих истраживања.

Орган поступка руководи вештачењем, показује вештаку предмете које ће размотрити, поставља му питања и по потреби тражи објашњења у погледу датог налаза и мишљења.²¹ Вештачење се обавља по правилу у поступку (на рочишту у истрази или на главном претресу), у присуству органа који га је наредио и записничара. Упркос процесном правилу да се вештачење предузима у поступку у присуству суда и записничара, карактеристика медицинских вештачења је да се она, по правилу, одвијају ван просторија суда.²²

Иако у ЗКП-у то није изричито предвиђено, извођењу медицинских вештачења не присуствује орган поступка ако су потребна дуготрајнија медицинска посматрања или испитивања (нпр. психијатријска у здравственој установи) или ако то захтевају разлози морала (нпр. гинеколошка вештачења).²³ У тим случајевима вештачењу не присуствују ни окривљени и његов бранилац, као ни стручни саветник који право присуствовања има само кад то право имају и окривљени и бранилац.²⁴ Када узмемо у обзир да је основна функција стручног саветника контролног карактера у односу на вештачење,²⁵ наведеним законским решењем долази до знатног ограничавања начела контрадикторности у овом смислу.

4. Ко може бити судскомедицински вештак?

Према Закону о судским вештацима,²⁶ физичко лице може бити именовано за вештака ако има одговарајуће стечено високо образовање на студијама другог степена,²⁷ односно на основним студијама, за одређену област вештачења, ако има најмање пет година радног искуства у струци, поседује стручно знање и практична искуства у одређеној области вештачења и достојан је за обављање послова вештачења.²⁸ Изузетно, за

²⁰ Законик о кривичном поступку, чл. 120. ст. 1.

²¹ Исто, чл. 120. ст. 2.

²² Мрвић-Петровић, Н., Ћирић, Ј., Почуча, М., нав. чланак, стр. 731.

²³ Грубач, М., нав. чланак, стр. 85.

²⁴ Законик о кривичном поступку, чл. 126. ст. 1.

²⁵ Шкулић, М., *Кривично процесно право*, Београд, 2022, стр. 236.

²⁶ Закон о судским вештацима, Сл. гласник РС, бр. 44 од 30. јуна 2010.

²⁷ Дипломске академске студије – мастер, специјалистичке академске студије, специјалистичке струковне студије.

²⁸ Закон о судским вештацима, чл. 6. ст. 1. Поред наведених услова, вештак мора испуњавати опште услове за рад у државним органима прописане законом.

вештака може бити именовано лице које има најмање завршену средњу школу, ако за одређену област вештачења нема довољно вештака са стеченим високим образовањем,²⁹ што је за област медицинских наука мало вероватно.

Стручно знање и практична искуства за одређену област вештачења кандидат за вештака доказује објављеним стручним или научним радовима, потврдом о учешћу на саветовањима у организацији стручних удружења, као и мишљењима или препорукама судова или других државних органа, стручних удружења, научних и других институција или правних лица у којима је кандидат за вештака радио, односно за које је обављао стручне послове.³⁰ Вештаци треба да буду активно укључени у клиничку праксу медицинске специјалности или области медицине за коју дају налаз и мишљење, укључујући знање и искуство у обављању предметних вештина.³¹

Међутим, Законом о судским вештацима предвиђено је да кандидат за вештака са научним звањима није дужан да доставља доказе о стручном знању и практичним искуствима,³² што оставља простора за именовање нестручних вештака, без практичног искуства за област вештачења за коју се именује. Поред тога, примећујемо да ниједан позитивни пропис не обавезује вештака да се тренутно бави облашћу у којој вештачи, те се може доћи до ситуације да о медицинском стању, дијагнози или терапији у области која је значајно напредовала, вештачи лекар који дужи временски период практично не обавља делатност у области из које вештачи, иако испуњава општи услов у погледу поседовања пет година радног искуства у струци.

Оно што је неопходно нагласити јесте да не постоји посебна обавезна обука за судскомедицинског вештака, већ он представља стручњака из области из које је одређено вештачење. То значи да судски вештак не полаже стручни испит за пријем у професију, као и да нема обавезу сталног стручног усавршавања, што негативно утиче на квалитет и ефикасност

²⁹ Исто, чл. 6. ст. 2. Стручно знање и практична искуства за одређену област вештачења кандидат за вештака доказује објављеним стручним или научним радовима, потврдом о учешћу на саветовањима у организацији стручних удружења, као и мишљењима или препорукама судова или других државних органа, стручних удружења, научних и других институција или правних лица у којима је кандидат за вештака радио, односно за које је обављао стручне послове. Кандидат за вештака са научним звањима није дужан да о овоме доставља доказе. *Закон о судским вештацима*, чл. 7. ст. 1. и 2.

³⁰ *Закон о судским вештацима*, чл. 7. ст. 1.

³¹ Мујовић, Х., *Основи судскомедицинског вештачења – лекар као судски вештак*, Зборник радова: Општи принципи судскомедицинског вештачења у медицини рада, Београд, 2019, стр. 239.

³² *Закон о судским вештацима*, чл. 7. ст. 2.

вештачења.³³ Неадекватност механизма контроле постојања одговарајуће стручности вештака³⁴ у пракси доводи до незадовољавајућих налаза и мишљења вештака који често захтевају одређивање поновног или допунског вештачења, што даље води неефикасности кривичних поступака.

Домаћи законодавац донекле покушава да обезбеди испуњење услова стручности, тако што приликом одређивања вештачења предност даје вештацима који се налазе на сталном списку вештака, одређујући да, ако за одређену врсту вештачења постоје вештаци са списка сталних вештака, други вештаци се могу одредити само ако постоји опасност од одлагања или ако су стални вештаци спречени или ако то захтевају друге околности.³⁵ Поред тога, ако за одређену врсту вештачења постоји стручна установа или се вештачење може обавити у оквиру државног органа, таква вештачења ће се, по правилу, поверити установи или органу који ће потом одредити једног или више стручњака за давање налаза и мишљења.³⁶ Међутим, иако законско решење предвиђа као правило поверавање вештачења стручним установама, у пракси се вештачења готово без изузетака поверавају физичким лицима.³⁷

Поједини аутори, помало критички, указују и на то да не постоји механизам обуке судскомедицинских вештака о правном значењу медицинских чињеница, те да они оваква знања једино могу стећи од стране старијих лекара, колега вештака, од правника из личних контаката, на семинарима и консултацијама, као и из литературе.³⁸ Међутим, сматрамо да судскомедицински вештак не мора нужно да има знање о правном значењу медицинских чињеница. Оно што је неопходно јесте да судскомедицински вештак да свој налаз и мишљење из медицинске струке, а то што није

³³ *Вештачење вештака: Улога судских вештака у Србији и могуће реформе у циљу унапређења ефикасности и квалитета правде*, 2018, стр. 17.

У Србији је било примера организовања обуке судских вештака од стране Синдиката судских вештака Републике Србије и Правног факултета Универзитета Унион, као и на Правном факултету за привреду и правосудје у Новом Саду у току 2017. и 2018. године, али су ове обуке биле на добровољној бази и условљене плаћањем котизације. Доступно на: <https://pravnofakultet.rs/wp-content/uploads/2018/08/Program-Obuka-vestakav2.pdf> и <https://www.pravni-fakultet.edu.rs/novosti/item/1096-pravna-obuka-sudskih-vestakana-pravnom-fakultetu-za-privredu-i-pravosude.html>; приступљено: 26.10.2023.

³⁴ Соковић, С., *Вештачење у кривичном поступку: нова пракса у старим нормативним оквирима и други проблеми*, Зборник ИКСИ, 1-2/2008, стр. 31; Мрдак, Г., *Улога судских вештака у правосудном систему Србије*, Право и привреда, бр. 1/2020, стр. 186.

³⁵ *Законик о кривичном поступку*, чл. 114. ст. 3.

³⁶ *Исто*, чл. 114. ст. 4.

³⁷ Вуковић, Н., *Недопустиво процесно стање које су ЗКП и пракса обликовали у области доказне радње вештачења*, Crimen (X), бр. 1/2019, стр. 53.

³⁸ Бајић-Милосављевић, А., Орозовић, С., *Медицинско вештачење*, Српски архив за целокупно лекарство, бр. 133/2005, стр. 544.

свестан правног значења или последице истог, није сметња. Штавише, према ставу аутора, доприноси објективности вештачења.

5. Ко не може бити вештак у кривичном поступку?

Док је Законом о судским вештацима прописано ко може бити вештак, ЗКП-ом је статус вештака негативно одређен, те је прописано ко не може бити вештак у кривичном поступку. За вештака се не може одредити лице које је искључено³⁹ или ослобођено⁴⁰ од дужности сведочења, а ако је одређено за вештака, на његовом налазу и мишљењу не може се заснивати судска одлука. Разлог за изузеће од дужности вештачења постоји и у погледу лица које је запослено код оштећеног или окривљеног или је, заједно са њима или неким од њих, запослено код другог послодавца. С обзиром да вештак мора бити процесно незаинтересовано лице, то претпоставља његову непристрасност и независност. Због тога се одредбе о изузећу судија и судија-поротника сходно примењују и на вештаке.⁴¹ За вештака се, по правилу, неће одредити лице које

³⁹ Од дужности сведочења искључено је:

- 1) лице које би својим исказом повредило дужност чувања тајног податка, док надлежни орган, односно лице органа јавне власти не опозове тајност податка или га не ослободи те дужности;
- 2) лице које би својим исказом повредило дужност чувања професионалне тајне (верски исповедник, адвокат, лекар, бабица и др.), осим ако је ослобођено те дужности посебним прописом или изјавом лица у чију је корист установљено чување тајне;
- 3) лице које је бранилац о ономе што му је окривљени као свом браниоцу поверио.

Изузетно од става 1. овог члана, суд може на предлог окривљеног или његовог браниоца одлучити да испита лице које је искључено од дужности сведочења. *Законик о кривичном поступку*, чл. 93.

⁴⁰ Од дужности сведочења ослобођено је:

- 1) лице са којим окривљени живи у браку, ванбрачној или другој трајној заједници живота;
- 2) сродник окривљеног по крви у правој линији, у побочној линији до трећег степена закључно, као и сродник по тазбини до другог степена закључно;
- 3) усвојеник и усвојитељ окривљеног.

Малолетно лице које, с обзиром на узраст и душевну развијеност, није способно да схвати значај права да је ослобођено од дужности сведочења, не може се испитати као сведок, осим ако то сам окривљени захтева.

Орган поступка је дужан да лице из става 1. овог члана, пре испитивања или чим сазна за његов однос према окривљеном, упозори да не мора да сведочи. Упозорење и одговор се уносе у записник.

Лице које има основа да ускрати сведочење према једном од окривљених, ослобођено је од дужности сведочења и према осталим окривљенима, ако се његов исказ према природи ствари не може ограничити само на остале окривљене. *Законик о кривичном поступку*, чл. 94.

⁴¹ *Законик о кривичном поступку*, чл. 42. ст. 1.

је испитано као сведок,⁴² а ако се ипак одреди, то лице тада има два различита процесна положаја, и полаже две различите заклетве.⁴³

Важећи ЗКП, за разлику од претходног, више не садржи одредбу којом је било предвиђено да се за вештака који ће извршити преглед и обдукцију леша не може одредити лекар који је лечио умрлог, већ се тај лекар може евентуално испитати као сведок.⁴⁴ Ова могућност свакако је искључена с обзиром на члан 129. став 1. ЗКП-а у коме је прописано да се вештачења ове врсте поверавају искључиво специјалистима судске медицине.⁴⁵ Ипак, поједини аутори сматрају да ово представља пропуст законодавца, јер је ова одредба имала свој *ratio legis* и, иако се односила на преглед и обдукцију леша, њена суштина би се могла применити на сва вештачења која обавља лекар.⁴⁶

6. Правни положај судскомедицинског вештака

Задатак да обави вештачење ставља лекара у другачију позицију у односу на његов редовни посао, јер чињеница да се вештачење обавља за потребе судског поступка чини битну разлику од уобичајене медицинске делатности. У страниј литератури јасно се указује на то да лекар који буде ангажован као вештак, у суштини обавља свој посао приликом вештачења, али је разлика у томе што свака његова дијагноза, налаз и мишљење (који имају медицинску садржину) сада добијају правну функцију и постају документи правно релевантни у судском спору.⁴⁷ Својим експертским радом, налазом и мишљењем, вештак пресудно утиче на мериторне одлуке судова, али исто тако и судске инстанце имају велики утицај на ажурност и квалитет рада вештака.⁴⁸ За разлику од других професија, или макар у већој мери у односу на њих, судскомедицинско вештачење одликовано је и сложеним етичким и моралним питањима.

Положај вештака у кривичном поступку карактеришу његова права и дужности. Најпре, како би могао да испуни своју основну дужност, дужност давања налаза и мишљења, вештак има право упознавања са предметом, односно материјалом који је предмет вештачења.⁴⁹ Поред тога, вештак има

⁴² *Законик о кривичном поступку*, чл. 116. ст. 1-3.

⁴³ Васиљевић, Т., *Систем кривичног процесног права СФРЈ*, Београд 1981, стр. 335 наведено према: Грубач, М., *нав. чланак*, стр. 80.

⁴⁴ *Законик о кривичном поступку*, Сл. лист СРЈ, бр. 70/2001 и 68/2002 и Сл. гласник РС, бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 - др. закон, 49/2007, 20/2009 - др. закон и 72/2009, чл. 125. ст. 2.

⁴⁵ Мрвић-Петровић, Н., Ћирић, Ј., Почуча, М., *нав. чланак*, стр. 730.

⁴⁶ Давидовић, М., *нав. чланак*, стр. 113.

⁴⁷ Мрвић-Петровић, Н., Ћирић, Ј., Почуча, М., *нав. чланак*, стр. 731.

⁴⁸ Мујовић, Х., *Основи судскомедицинског...* стр. 10.

⁴⁹ „Орган поступка руководи вештачењем, показује вештаку предмете које ће размотрити, поставља му питања и по потреби тражи објашњења у погледу датог налаза и мишљења“, *Законик о кривичном поступку*, чл. 120. ст. 2.

право разматрања списка, предлагања доказа и активног учешћа у предузимању друге доказне радње.⁵⁰ Напослетку, вештак има право на надокнаду трошкова који су настали у вези са вештачењем, као и право на награду у складу са Правилником о накнади трошкова у судским поступцима.⁵¹

Основна дужност вештака свакако јесте дужност давања налаза и мишљења у конкретном случају, осим ако постоји неки од законских разлога за изузеће вештака. Ипак, испуњење ове дужности условљено је претходном дужношћу одазивања позиву. Вештак је дужан да се увек одазове позиву органа који га позива, чак и онда када не може бити вештак у конкретном случају. Обавезе одазивања позиву и давања налаза и мишљења подложне су санкцији. Ако вештак који је уредно позван не дође, а изостанак не оправда, или се без одобрења удаљи са места где треба да буде испитан, орган поступка може наредити да се принудно доведе, а суд га може и казнити новчано.⁵² Јавни тужилац, иако орган поступка у истрази, лишен је овлашћења да новчано казни вештака и на тај начин успостави процесни ауторитет нарушен њиховим понашањем,⁵³ што је такође подложно критици.

Вештак је дужан да брижљиво разматра предмет вештачења, као и да тачно наведе све запажено и изнесе мишљење непристрасно у складу са правилима науке и вештине, о чему га орган поступка упозорава пре почетка вештачења.⁵⁴ У циљу обезбеђења ефикасности кривичног поступка,⁵⁵

⁵⁰ „Вештак има право да од органа поступка и странака тражи и добије допунска разјашњења, да разгледа предмете и разматра списе, да предложи да се прикупе докази или прибаве предмети и подаци који су од важности за давање налаза и мишљења и да приликом увиђаја, реконструкције или предузимања друге доказне радње предложи да се разјасне поједине околности или да се лицу које даје изјаву поставе одређена питања“. *Законик о кривичном поступку*, чл. 120. ст. 4.

⁵¹ *Правилник о накнади трошкова у судским поступцима*, Сл. гласник РС, бр. 9 од 5. фебруара 2016, 62 од 13. јула 2016, 13 од 14. фебруара 2020.

⁵² „Ако вештак који је уредно позван не дође, а изостанак не оправда, или се без одобрења удаљи са места где треба да буде испитан, орган поступка може наредити да се принудно доведе, а суд га може и казнити новчано до 100.000 динара, а стручну установу до 300.000 динара“. *Законик о кривичном поступку*, чл. 115. ст. 2.

„Ако вештак, након упозорења на последице ускраћивања вештачења, без оправданог разлога неће да вештачи, или не да налаз и мишљење у року који му је одређен, суд га може казнити новчано до 150.000 динара, а стручну установу до 500.000 динара“. *Законик о кривичном поступку*, чл. 115. ст. 3.

⁵³ Шкулић, М., Илић, Г., *Нови законик о кривичном поступку Србије : како је пропала реформа : шта да се ради?*, Београд, 2012, стр. 137.

⁵⁴ „Пре почетка вештачења орган поступка упозориће вештака да давање лажног налаза и мишљења представља кривично дело и позвати га да предмет вештачења брижљиво размотри, да тачно наведе све што запази и нађе, и да своје мишљење изнесе непристрасно и у складу са правилима науке или вештине“. *Законик о кривичном поступку*, чл. 120. ст. 1.

⁵⁵ Бејатовић, С., *Кривично процесно право*, Београд, 2016, стр. 326.

законодавац је прописао и обавезу вештака да свој налаз и мишљење да у року⁵⁶ који одређује орган поступка наредбом о вештачењу.⁵⁷ Међутим, у пракси судије често не користе овлашћења која поседују, па се рочишта неретко одлажу, а судски поступци пролонгирају због кашњења вештака. Вештачење, као само једна од више доказних радњи у поступку, понекад може знатно да продужи дужину трајања кривичног поступка, што доводи до неефикасности кривичног поступка.⁵⁸ Поред тога, учача се тенденција да судије избегавају да новчано санкционишу искусне судске вештаке са којима редовно сарађују. Стога, иако механизми за контролу рада судских вештака постоје на папиру, у пракси се ретко примењују.⁵⁹

7. Лекарска тајна и обавеза вештака да као тајну чува чињенице које је сазнао у току вештачења

Лекарска тајна спада у професионалне тајне, као подврсту приватних тајни и везана је за обављање лекарског позива.⁶⁰ Још од Хипократове заклетве, чување лекарске тајне сматра се једном од основних обавеза лекара.⁶¹ У Кодексу медицинске етике Лекарске коморе Србије, прописано је да је лекар дужан да чува професионалну тајну у коју спадају сва сазнања лекара о пацијенту и о његовим личним, породичним и социјалним приликама, као и све информације у вези са утврђивањем, лечењем и праћењем болести до којих је дошао приликом обављања позива.⁶² Колики се значај придаје чувању лекарске тајне, говори чињеница да кршење ове обавезе представља извршење кривичног дела неовлашћено откривање тајне. У члану 141. Кривичног законика прописано је да ће се адвокат, лекар или друго лице које неовлашћено

⁵⁶ *Законик о кривичном поступку*, чл. 115. ст. 1.

⁵⁷ *Исто*, чл. 118. ст. 1. тач. 8.

⁵⁸ Мацановић, С., *Мане доказне радње вештачења у кривичном поступку*, IUSTITIA : časopis Udruženja sudijskih i tužilačkih pomoćnika Srbije, бр. 2/2018, стр. 17.

⁵⁹ *Вештачење вештака: Улога судских вештака у Србији и могуће реформе у циљу унапређења ефикасности и квалитета правде*, 2018, стр. 3. и 29.

⁶⁰ Живојиновић, Д., *Професионална тајна лекара*, Зборник радова „Услуге и владавина права“, Крагујевац, 2021., стр. 559.

⁶¹ Тасић, М., *Судска медицина*, Нови Сад, 2006, стр. 18. Сама Хипократова заклетва у себи садржи одредбу о дужности чувања професионалне тајне лекара: „... све што у свом послу видим и чујем, уколико се не буде смело јавно износити, нећу открити, него ћу такве ствари сматрати светом тајном...“, Богуновић, Н. и остали, *Модерна медицинска етика*, Здравствена заштита, бр. 2/2013, стр. 18.

⁶² *Кодекс медицинске етике Лекарске коморе Србије*, Сл. гласник РС, бр. 104 од 23. децембра 2016. чл. 23. ст. 1.

открије тајну коју је сазнало у вршењу свог позива казнити новчаном казном или затвором до једне године.⁶³

Обавеза чувања тајне произилази и из Закона о судским вештацима, према чијим одредбама је вештак дужан да чува тајност података које је сазнао обављајући послове вештачења.⁶⁴ Оно што је специфично јесте да и ЗКП прописује обавезу вештака да као тајну чува чињенице које је сазнао приликом вештачења, а упозорење да чињенице које је сазнао приликом вештачења представљају тајну предвиђено је као обавезан елемент наредбе о вештачењу.⁶⁵ С обзиром на постојање одредаба ЗКП-а које уређују чување тајне у истрази,⁶⁶ односно искључење јавности на главном претресу,⁶⁷ поједини аутори с правом постављају питање зашто је вештачење предвиђено као посебно тајновито у односу на остале доказне радње, те указују и на немогућност чувања као тајне чињеница које се усмено излажу на главном претресу.⁶⁸ Одговор се можда може пронаћи у намери законодавца да заправо предвиди обавезу чувања као тајне оних чињеница до којих се дошло приликом обављања вештачења, а које нису правно релевантне за конкретан кривични поступак, на шта критичари оваквог решења и указују.⁶⁹ Ипак, у области кривичног процесног права не сме

⁶³ *Кривични законик*, Сл. гласник РС, бр. 85 од 6. октобра 2005, 88 од 14. октобра 2005 - исправка, 107 од 2. децембра 2005 - исправка, 72 од 3. септембра 2009, 111 од 29. децембра 2009, 121 од 24. децембра 2012, 104 од 27. новембра 2013, 108 од 10. октобра 2014, 94 од 24. новембра 2016, 35 од 21. маја 2019, чл. 141. ст. 1. „За ово дело неће се казнити ко открије тајну у општем интересу или интересу другог лица, који је претежнији од интереса чувања тајне“, *Кривични законик*, чл. 141. ст. 2.

⁶⁴ *Закон о судским вештацима*, чл. 28.

⁶⁵ *Законик о кривичном поступку*, чл. 118. ст. 1. тач. 8.

⁶⁶ „Ако је то неопходно ради заштите интереса националне безбедности, јавног реда и морала, интереса малолетника, приватности учесника у поступку или других оправданих интереса у демократском друштву, орган поступка који предузима доказну радњу наредиће лицима која саслушава, односно испитује или која присуствују доказним радњама или разгледају списе истраге да чувају као тајну одређене чињенице или податке које су том приликом сазнала и упозориће их да одавање тајне представља кривично дело, у складу са законом. Наредба из става 1. овог члана унеће се у записник о доказној радњи, односно забележиће се на списима који се разгледају, уз потпис лица које је упозорено“, *Законик о кривичном поступку*, чл. 304.

⁶⁷ „Од отварања заседања, па до завршетка главног претреса, веће може, по службеној дужности или на предлог странке или браниоца, али увек након њиховог изјашњења, искључити јавност за цео главни претрес или за један његов део, ако је то потребно ради заштите:

- 1) интереса националне безбедности;
- 2) јавног реда и морала;
- 3) интереса малолетника;
- 4) приватности учесника у поступку“, *Законик о кривичном поступку*, чл. 363.

⁶⁸ Давидовић, М., *нав. чланак*, стр. 112.

⁶⁹ *Исто*, стр. 112.

бити места претпостављању намере законодавца, те наведену законску одредбу треба регулисати на другачији начин.

У пракси, може доћи до случајева да се као вештак у кривичном поступку одреди лекар који је претходно лечио неког од учесника у поступку. Свако сазнање лекара у току евентуалног претходног поступка лечења (како у поступку дијагностиковања, тако и у поступку терапије), за лекара би представљало професионалну тајну, јер је до сазнања дошао вршењем свог позива. У случају да се исти лекар одреди као вештак у кривичном поступку у коме се као учесник јавља лице које је претходно лечио, он се може наћи у моралној дилеми, јер професионална етика од њега захтева да тајну сачува, док судски органи захтевају да тајну открије.⁷⁰

Поједини аутори сматрају да би овакве потенцијалне ситуације требало регулисати ЗКП-ом уношењем опште одредбе да се за вештачења из области медицинских наука не може одредити лекар који је лечио окривљеног, оштећеног, оштећеног као тужиоца или приватног тужиоца, већ да се тај лекар у току поступка евентуално може испитати као сведок.⁷¹ Међутим, сматрамо да ово није потребно, с обзиром на општу одредбу ЗКП-а да се за вештака не може одредити лице које је искључено или ослобођено од дужности сведочења.⁷² С обзиром да је од дужности сведочења искључено лице које би својим исказом повредило дужност чувања професионалне тајне,⁷³ међу која лица спада и лекар, а узевши у обзир и да се одредбе о изузећу судија и судија-поротника сходно примењују и на вештаке, сматрамо да је законодавац оставио довољно могућности за решавање овакве потенцијалне ситуације.

8. Закључак

Судскомедицинско вештачење у кривичним поступцима представља једну од најзначајнијих доказних радњи у поступцима у којима се као правно релевантна јављају питања из области медицине. У тим ситуацијама, обављање вештачења знатно се разликује од редовног посла лекара, јер његове услуге сада добијају правну функцију у кривичном поступку и неретко мериторно утичу на његов исход. Услед тога, јасно је колико је значајно да вештачење у кривичном поступку буде обављено стручно, савесно и непристрасно. Ипак, у домаћем правосудном систему, механизми контроле ових услова нису адекватно одређени.

Основни недостатак приликом регулисања статуса вештака јесте непостојање посебне обуке за судскомедицинског вештака, као и непостојање обавезе његовог стручног усавршавања, што негативно утиче на квалитет и

⁷⁰ Тасић, М., *нав. дело*, стр. 18.

⁷¹ Давидовић, М., *нав. чланак*, стр. 113

⁷² *Законик о кривичном поступку*, чл. 116. ст. 1.

⁷³ *Исто*, чл. 93. ст. 1. тач. 2.

ефикасност вештачења. Поред тога, уочава се тенденција судија да избегавају процесно кажњавање сталних судских вештака који се не одазивају на позив и не дају свој налаз и мишљење у одређеном року, чиме се продужава трајање кривичног поступка и нарушава његова ефикасност.

С обзиром на неспоран значај које судскомедицинско вештачење има у кривичним поступцима у којима је за утврђивање или оцену чињеница потребно стручно знање из области медицине, законодавац би морао да предвиди другачије механизме контроле стручности судскомедицинског вештака. Пре свега, неходно је обезбедити обуку и полагање стручног испита за пријем у професију судскомедицинског вештака, а потом и обавезу сталног стручног усавршавања из области за коју је вештак одређен. Поред тога што поједине одредбе позитивних прописа захтевају измену и допуну, одређене одредбе су адекватно предвиђене, али се у пракси ретко примењују, као што је то случај са новчаним кажњавањем, али и кривичним гоњењем судскомедицинских вештака, што захтева неопходну промену у поступању правосудних органа.

*Jelena Stanisavljević, Ph.D. Student
Faculty of Law, University of Kragujevac*

FORENSIC EXPERT SERVICES IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Summary

Forensic medical expertise represents an irreplaceable evidentiary action in criminal proceedings in which expert knowledge in the field of medical sciences is needed to establish or evaluate the facts. Carrying out an expert opinion for the needs of criminal proceedings puts the doctor as a court expert in a different position compared to his usual practice as a doctor. Therefore, forensic medical expert services in criminal proceedings are the subject of analysis in this paper.

In the paper, the author defines the concept of forensic medical expertise and explains the method of determination and the procedure of expertise in criminal proceedings. Then, the author deals with the question of who can be an expert in criminal proceedings, analyzing the provisions of the Law on Court Experts and the provisions of the Criminal Procedure Code. The last part of the paper is devoted to the analysis of the doctor's obligation to keep the knowledge he obtained during the treatment process, as well as the facts he learned during the expert examination, as a professional secret. At the very end, the author gives concluding remarks on this topic.

Key words: *forensic medical expertise, expert in criminal proceedings, Law on forensic experts, doctor as an expert, medical secrecy.*

Литература

- Бајић-Милосављевић, А., Орозовић, С., *Медицинско вештачење*, Српски архив за целокупно лекарство, бр. 133/2005.
- Бејатовић, С., *Кривично процесно право*, Београд, 2016.
- Богуновић, Н. и остали, *Модерна медицинска етика*, Здравствена заштита, бр. 2/2013.
- Васиљевић, Т., *Систем кривичног процесног права СФРЈ*, Београд, 1981.
- Вештачење вештака: Улога судских вештака у Србији и могуће реформе у циљу унапређења ефикасности и квалитета правде, 2018
- Вуковић, Н., *Недопустиво процесно стање које су ЗКП и пракса обликовали у области доказне радње вештачења*, Crimen (X), бр. 1/2019.
- Грубач, М., *Вештачење у кривичним стварима према новом закону о кривичном поступку*, Гласник Адвокатске коморе Војводине, часопис за правну теорију и праксу, Година LXXXVI, Нови Сад, фебруар 2015.
- Давидовић, М., *Вештак и стручни саветник у кривичном поступку*, Гласник Адвокатске коморе Војводине, вол. 86, бр. 2/2014.
- Живојиновић, Д., *Професионална тајна лекара*, Зборник радова: Услуге и владавина права, Крагујевац, 2021.
- Јовановић, М., Јовановић, Б., *Основни принципи судскомедицинског вештачења*, Зборник радова: Општи принципи судскомедицинског вештачења у медицини рада - Београд, 2019.
- Klinkner, M., *Forensic science expertise for international criminal proceedings: an old problem, a new context and a pragmatic resolution*, The International Journal of Evidence & Proof, no. 13/2009.
- Мацановић, С., *Мане доказне радње вештачења у кривичном поступку*, IUSTITIA : časopis Udruženja sudijskih i tužilačkih pomoćnika Srbije, бр. 2/2018.
- Milroy, S., *Medical experts and the criminal courts*, BMJ, vol. 326 (8), 2003.
- Мрдак, Г., *Улога судских вештака у правосудном систему Србије*, Право и привреда, бр. 1/2020.
- Мрвић-Петровић, Н., Тирић, Ј., Почуча, М., *Медицинска вештачења у кривичном и парничном поступку*, Војносанитетски преглед, 72(8) 2015.
- Мујовић, Х., *Основи судскомедицинског вештачења – лекар као судски вештак*, Зборник радова: Општи принципи судскомедицинског вештачења у медицини рада - Београд, 2019.
- Мујовић, Х., *Судскомедицинска вештачења у теорији и пракси медицинског права*, Београд, 2018.
- Соковић, С., *Вештачење у кривичном поступку: нова пракса у старим нормативним оквирима и други проблеми*, Зборник ИКСИ, бр. 1-2/2008.
- Тасић, М., *Судска медицина*, Нови Сад, 2006.

Шкулић, М., *Кривично процесно право*, Београд, 2022.

Шкулић, М., Илић, Г., *Нови законик о кривичном поступку Србије: како је пропала реформа: шта да се ради?*, Београд, 2012.

Закон о судским вештацима, Сл. гласник РС, бр. 44 од 30. јуна 2010.

Законик о кривичном поступку, Сл. лист СРЈ, бр. 70/2001 и 68/2002 и Сл. гласник РС, бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 - др. закон, 49/2007, 20/2009 - др. закон и 72/2009

Законик о кривичном поступку, Сл. гласник РС, бр. 72 од 28. септембра 2011, 101 од 30. децембра 2011, 121 од 24. децембра 2012, 32 од 8. априла 2013, 45 од 22. маја 2013, 55 од 23. маја 2014, 35 од 21. маја 2019, 27 од 24. марта 2021 - УС, 62 од 17. јуна 2021 – УС

Кривични законик, Сл. гласник РС, бр. 85 од 6. октобра 2005, 88 од 14. октобра 2005 - исправка, 107 од 2. децембра 2005 - исправка, 72 од 3. септембра 2009, 111 од 29. децембра 2009, 121 од 24. децембра 2012, 104 од 27. новембра 2013, 108 од 10. октобра 2014, 94 од 24. новембра 2016, 35 од 21. маја 2019

Кодекс медицинске етике Лекарске коморе Србије, Сл. гласник РС, бр. 104 од 23. децембра 2016.

Правилник о накнади трошкова у судским поступцима, Сл. гласник РС, бр. 9 од 5. фебруара 2016, 62 од 13. јула 2016, 13 од 14. фебруара 2020.